

Hrvoje MATKOVIĆ, **Povijest Hrvatske seljačke stranke**, Zagreb, 1999., 532 str.

Krajem 1999. godine izišla je iz tiska knjiga dr. Hrvoja Matkovića »Povijest Hrvatske seljačke stranke«. Njome je naša historiografija dobila još jedno vrijedno djelo koje opisuje razvoj i djelatnost najjače i najutjecajnije hrvatske političke stranke u prvoj polovici XX. stoljeća. Knjiga je podijeljena na više cjelina u kojima se prezentira povijest stranke od njezinog osnutka do naših dana. Uz navedeno, knjiga sadrži opširan popis korištene literature i kazalo imena. Tekst je popraćen slikama i povijesnim zemljovidima. Cjeline knjige omeđene su godinama prijelomnicama u hrvatskoj povijesti prve polovice XX. stoljeća. Riječ je, kaže autor, o cenzurama koje su bitno utjecale na tijek novije hrvatske povijesti, a pritom i na poziciju Hrvatske seljačke stranke (HSS). Svaka cjelina podijeljena je na poglavlja s posebnim naslovima, koji upozoravaju na osnovni sadržaj raspravljanja. Pojedine riječi, imena, pojmovi i sve ono što autor želi posebno naglasiti, i time upozoriti čitatelja, tiskani su masnim slovima (bold).

Držeći se strogo znanstvenih kriterija u objašnjavanju povijesnog razvoja HSS-a, autor je, zavidnom sposobnošću, svoj izričaj razložio jezgrovito i razumljivo. Opisujući povijest HSS-a, autor se dotiče svih bitnih razdoblja ove stranke, temeljito razlažući njezin program, političke akcije, kontakte s drugim strankama, kako oporbenim tako i režimskim. Na taj način čitatelja informira o svim bitnim događajima vezanima uz rješavanje hrvatskog pitanja u monarhističkoj Jugoslaviji. S obzirom da je HSS u to vrijeme bio ujedno i najjača politička stranka, njegova je djelatnost zalazila u sve pore života hrvatskoga čovjeka. Zato nam ova knjiga ujedno predstavlja i povijest Hrvatske u prvoj polovici XX. stoljeća.

Oblikujući tekst knjige, Matković s istančanim osjećajem znanstvenika ukazuje na uzroke koji su utjecali na uspon HSS-a u političkom životu hrvatskoga naroda, definirajući njegove političke programe, proglose i stavove u pojedinim fazama razvoja hrvatskog naroda i njegova suprotstavljanja unitarističkom jugoslavenstvu i velikosrpskoj hegemoniji. Čitajući tekst ove knjige, možemo se detaljno upoznati s taktikom i strategijom vodstva HSS-a u nepoštednoj međustranačkoj borbi na jugoslavenskoj političkoj areni, u kojoj koristeći pozicije vlasti, dominantnu ulogu ima srpska Narodna radikalna stranka i ostale režimske stranke nastale u uvjetima diktature uvedene 1929.

Na bezbroj primjera čitatelj se na temelju dokumenata upoznaje sa zamkama koje su režimske stranke postavljale vodstvu HSS-a u njegovu parlamentarnom i izvanparlamentarnom djelovanju. Zato se njegovo vodstvo s mnogo umješnosti i snalažljivosti moralo boriti s podmuklim bizantizmom političke prakse srbijanskih režimskih, ali i oporbenih stranaka.

Prateći programske odrednice HSS-a, autor s pravom ističe da je u tom pogledu njegovo glavno obilježje bila borba za federativno uređenje jugoslavenske državne zajednice, koje se u nekim razdobljima iskazivalo i kao konfederalizam. Tom je borbom HSS htio riješiti hrvatsko pitanje, odnosno pitanje položaja i budućnosti Hrvatske i Hrvata u jugoslavenskoj državi. S borbom za federativno (konfederativno) uređenje jugoslavenske države u knjizi se ujedno prati oštro suprotstavljanje vodstva HSS-a unitarizmu, centralizmu, monarhizmu i velikosrpskom hegemonizmu, uz isticanje hrvatskih prava na samoopredjeljenje i samosvijest.

Kao izvanredni poznavatelj stranačke politike predratne Jugoslavije, Matković u ovoj knjizi objašnjava mnoga pitanja koja postoje u našoj historiografiji, a različita su i često oprečna. Matkovićeva tumačenja možemo s pravom prihvatiti kao točna i pouzdana, jer se temelje na znanstvenoj osnovi i provjerena su relevantnom izvornom dokumentacijom. Dragocjene su njegove ocjene pojedinih faza hrvatske povijesti vezane uz razvoj i djelovanje HSS-a.

Središnje mjesto u ovoj knjizi imaju dvije cjeline: »HSS u Kraljevini SHS« (1918.–1929.) i »HSS u Kraljevini Jugoslaviji«. Te dvije cjeline obuhvaćaju 389 stranica od ukupno 511, što iznosi oko 74% knjige. Navedeni omjer je razumljiv jer se glavno razdoblje djelatnosti HSS-a odvija upravo u navedenom razdoblju (1918.–1941.). U njima se prezentira razdoblje u kojemu je ta stranka prerasla u hrvatski nacionalni pokret koji je okupljao sve društvene slojeve hrvatskoga naroda. U tom opisu autor ne izostavlja ni jednu fazu njezinog razvoja. Posebno mjesto autor daje sporazumu HSS-a s Narodnom radikalnom strankom (1925.), sporazumu HSS-a sa Samostalnom demokratskom strankom S. Pribičevića (1927.), događajima u Narodnoj skupštini (1928.) i uvjetima pod kojima je stranka djelovala za vrijeme monarhističke diktature nakon 1929. U tom razdoblju vrijedno je ukazati na autorovo objašnjavanje položaja stranke u kojemu se našla nakon 1929., metodâ njezine borbe protiv diktature u kojem značajno mjesto imaju Zagrebačke punkcije (1932.), koje predstavljaju programsku orijentaciju HSS-a u borbi protiv te diktature. Njima se traži povratak na 1. prosinac 1918. i uklanjanje srbijanske hegemonije te novo uređenje državne zajednice kao asocijacije interesa osnovanih na slobodnoj volji njezinih članova, što je značilo potpunu samostalnost.

U dijelu knjige o djelatnosti HSS-a u uvjetima diktature čitatelj će naići na obradu dosad nedovoljno obrađenih pitanja iz djelatnosti HSS-a, među kojima je opis ubojstva Josipa Predavca, potpredsjednika HSS-a, Šubašićevi posjeti kralju za vrijeme Mačekova zatočeništva i opis odnosa HSS-a prema ustaškom pokretu. U ovoj cjelini nalazi se i opis uspostave Banovine Hrvatske. Dajući o tome zaključnu ocjenu, autor konstatira da je unatoč izvjesnim nedorečenostima u nadležnostima, pa i u povremenim nesporazumima u utvrđivanju kompetencija, Banovina Hrvatska stvarno bila autonomija, gotovo kao federalna jedinica u centralistički uređenoj Jugoslaviji u kojoj je postojanje Banovine narušavalo načelo centralizma na kojemu je dotad počivala državna zgrada. Autor ujedno tvrdi da je Banovina bila formirana u povijesnim i etničkim granicama hrvatskoga naroda.

U zadnja dva poglavlja autor se osvrće na položaj HSS-a u NDH i obnovu stranke, što se ostvaruje u 1989. godini. U cjelini HSS u NDH (1941.–1945.) opisan je položaj stranke uoči i za vrijeme sloma Jugoslavije i u NDH, ali i sudjelovanje HSS-a u antifašističkom pokretu i izbjegličkoj vladi.

Na kraju knjige, u Epilogu, opisuje se odnos komunističkoga režima prema HSS-u nakon završetka rata, HSS u emigraciji, HSS u domovini i inicijative za obnovu djelatnosti stranke u razdoblju od 1989. do 1991. U tom dijelu knjige autor daje kratki pregled povijesti stranke, s naglaskom na teškoće koje su sprječavale obnovu te stranke. Treba reći da je ovaj dio knjige autor napisao na temelju dosad neobjavljenih dokumenata koje je dobio od stranačkih lidera.

Knjiga »Povijest Hrvatske seljačke stranke« nastala je kao rezultat autorova dugogodišnjeg znanstvenog istraživanja. U ovoj prigodi treba napomenuti i to da izvornoj građi i ostalim relevantnim dokumentima (kojima se služio u pisanju ovoga djela) autor prilazi kao istinski znanstvenik objektivno ocjenjujući sliku stanja. Ovo je važno istaknuti zbog toga što je stranka u svojoj djelatnosti imala uspone i padove. Njezin povijesni put je, istina, u najvećem dijelu njezinog postojanja bio uzlazan, no bilo je i padova koje autor ne prešućuje, ali im daje potrebno znanstveno objašnjenje. Autor stoga sliku stranke ne idealizira, već njezin razvoj prikazuje u istinskom svjetlu, bez uljepšavanja i glorifikacije.

Izlaskom iz tiska, ova knjiga popunjava prazninu u našoj historiografiji i ispravlja dosad izrečene tvrdnje o toj stranci, koje su, nedovoljno objektivno, sputavane indoktrinacijom, netočno utvrđivale odluke njezinog vodstva. Knjiga ujedno sintetizira dosad objavljene monografije o pojedinim fazama razvoja ove stranke, kao i knjige koje opisuju političku djelatnost njezinih istaknutih lidera, ponajprije Stjepana Radića i Vladka Mačeka.

Svaka knjiga, pa i ova, ne može dati konačnu riječ o povijesti ove stranke. U njezinom razvoju još ima područjâ koja treba istražiti. U tome će nam pomoći novi izvori do kojih će istraživači doći. Čini mi se da je to upravo djelatnost stranke, i nekih njezinih istaknutih čelnika, u antifašističkom pokretu.

Knjiga sadrži mnoštvo fotografija (crno-bijelih), od kojih se neke po prvi put pojavljuju u nekoj knjizi. Ovo djelo će zasigurno naići na dobar odaziv čitatelja, jer su Matkovićev stil i jednostavno i razumljivo izražavanje upravo namijenjeni široj čitateljskoj publici.

Franko Mirošević

Dušan BILANDŽIĆ, **Hrvatska moderna povijest**, Zagreb, 1999., 814 str. i 8 povijesnih zemljovida.

Krajem 1999. izišla je iz tiska knjiga akademika Dušana Bilandžića pod naslovom »Hrvatska moderna povijest«. Ona sadrži 17 većih cjelina, podijeljenih na više podcjelina i tema koje predstavljaju uža poglavlja jednog zaokruženog pitanja. Njihov raspored metodološki je dobro komponiran. Teme su pisane pregledno i sadržajno i obuhvaćaju uglavnom sva najznačajnija razdoblja koja su se prema sadržaju trebala opisati. U svezi s time autor u Uvodu navodi da se svaka od 17 glava, kao i njihovi podnaslovi mogu čitati kao samostalne cjeline, što je točno. Stoga čitatelj, s obzirom na opširnost knjige, može posegnuti za onim cjelinama i temama koje ga posebno zanimaju, odnosno, prema kojima ima više afiniteta.

Sadržaj knjige je vrlo slojevit i na ovako suženom prostoru nije moguće ukazati na sve one važne poruke koje nam ona daje. Knjiga opisuje razdoblje od sredine XIX. st. do naših dana. Na prvih 200 stranica teksta autor je obradio razdoblje hrvatske povijesti do kraja 1945. Na ostalih 600 stranica opisana je povijest Jugoslavije i Hrvatske do naših dana, s težištem na razdoblju do 1990. godine.

U prvom dijelu knjige doimlje se autorove analize povijesnog razvoja Hrvatske, od kojih našu pozornost plijene ocjene stanje u Hrvatskoj i Jugoslaviji od 1941. do 1945. U njima